

# Ami a lelkiismeretre tartozik, amitől az ember ember, ami nem merkantilizálható

ADRIAN PĂUNESCU INTERJÚJA AUGUSTIN BUZURÁVAL

ABSENTII (KÍVÜLÁLLÓK) CÍMŰ REGÉNYED MEGJELENÉSE DICSŐSÉGET HOZOTT NEKED, HOGY AZTÁN HALLGATÁS KÖVESSE, S MOST ITT TALÁLLAK KOLOZSVÁRON, HALLGATAG VAGY ÉS OLYAN, MINT AKIT MEGFÉLEMLÍTETEK. MI TÖRTÉNT?

Jules Verne egyik hőse, Keraban, inkább megkerülte a Fekete-tengert, semhogy jegyet váltson a Boszporuson való átkelésért. Előfordul néha olyan eset is, hogy nem fővényességből s nem is pénzhány miatt folyamodik az ember hasonló megoldáshoz. Nincs más kiút. Kövessük a példáját; egy régi viccel fogok neked erre a kérdésre felelni; az oltyának azt állítják, hogy az erdélyiekre vonatkozik — és fordítva. Néhány polgár elmegy az állatkertbe, amikor a zsiráfhoz érnek, megállnak, tanulmányozzák, csodálkozva, szóltanul kerülgetik a ketrecét. S ezt csinálják mindaddig, amíg megjelenik az ór, hogy a zárórára figyelmeztesse őket. Mi történt? — kérdi értetlenül. Miért nem mennek el? Megszólal az egyik, miközben le nem veszi tekintetét a zsiráfról: „Ilyen állat nincs is.” Ennyi a vicc. Ami a többit illeti, a csend gondolkodásra késztet, hogy nemes sport ugyan, de nem a legkényelmesebb, sem a legpraktikusabb. A regény megjelenését megelőző hallgatás után hirtelen következett a dicsőség — ahogyan viccesen vagy udvariasságból nevezed —, hogy aztán ugyanolyan hirtelen elhallgassanak. Ezek a magaslati változások viszont nem voltak rám különösebb hatással, nem mintha nem érintett volna egyáltalán, s nem váltott volna ki ellenérzést bennem. Itt van például egy érv... Bár viszonylagos biztonsággal kezelem a csillapítoszereket, nagyon ritkán ajánlom bárkinek is, csak olyankor, ha valakiből hiányzik a belső támasz, magam sohasem használtam semmiféle idegcsillapítót, altatót, nem volt szükségem soha a mesterséges csendre, melyet a megbocsátás meg az illúziók szülnek. Annyit dolgozom, amennyit bírok, s ez nekem elég. Azért írok, hogy felszabadítsam önmagam, hogy könnyítsek a tudatalattimon, hogy kielégítsek egy szükségletet: fegyverszünetet kötök önmagammal. Pontosan azt mondom és mondtam, amit láttam, éreztem és hittem, azzal a meggyőződéssel, hogy bizonyos tudományos kutatást végzek. Pszichoanalizáltam magam, hogy úgy mondjam, s bizonyíték erre, hogy miután befejeztem a könyvet, félretettem; 1966 óta, amikor a könyv lényegében már készen állt, elég hosszú idő telt el... Később néhányszor átnéztem, akkor sem gondoltam arra, hogy ez irodalom, csakis az érzelmeimet akartam ellenőrizni, a meggyőződéseimet, ezek tartósságát, s azt, hogy milyen pontosan sikerült rögzítenem érzéseim árnyalatait. Nincsen semmi okom arra, hogy zavarjon valami is a könyvből, ez vagyok, ennyire vagyok képes, ez az egyetlen eszközüm, amellyel a környezet „agressziójára” reagálni tudok... Végül is, szinte minden magasugró rekordról álmodik, legalább országos, ha nem világrekordról, s csak ketten ugrottak 2,29-et! A többi, bár ugyanannyit edz, annyit ugrik, amennyit tud. A lényeg az, hogy józan legyen az ember, ne csaljon, ne tápláljon illúziókat, respektálja azokat, akik többre képesek, de ugyanakkor szem előtt kell tartani azt is, hogy valamelyik Ikszecke; egy „pártatlan” kritikus, aki a szavak kerítése mögött áll lesben, pont akkor fog megparittyázni, amikor épp ugrik az ember. Természetesen én is feltettem magamnak a kérdést, miben higgyek: a rövid, 3–4 hónapos időtartamú „dicsőségben”, vagy a regényt megelőző, majd követő mély hallgatásban? Megismertem a vigasztalás, a dicséret és az ízléstelen vagy rosszindu-

latú sértegetések ízét. A tengerfenékre érve, még volt oxigéntartalékom a hegyekből. Egy dolog viszont vitathatatlan számomra: senki sem csinálhat az emberből sem jobbat, sem rosszabbat, mint amilyen, és senki sem írhat más helyett. Írás közben teljesen egyedül van az ember a papírral, s ha önmagával szemben őszinte, ha nem halad el közömbösen mindamellet, a nappal adhatott neki: ismerősök, fájdalmak, örömök, kérdések sokaságát, nem hasonlíthat senkire, és nincs szüksége sem edzőre, sem papra. Úgyhogy, öregem nem vagyok azok közül való, akik azt mondják: „Az nevet a legjobban, aki...”, sem azok közül, akik elmennek Canosába. És még egyről biztosíthatlak, sohasem fogok tudatosan olyat írni, ami épp menős, sohasem fogok langyos prózát írni, sohasem fogom csak a rózsaszínű felszín mutatni írásaimban. Aki nem lát túl a felszínen, az jócskán vak kell hogy legyen. Persze nap mint nap tonnányi szót csépelünk, nagy szavakat, s legalább olyan sokat, mint amennyire jelentékteleneket, olyan könnyen beszélünk, mint ahogyan lélegzünk, de vannak pillanatok, amikor a szavak fájnak, felfedik valódi jelentésüket, s ha ilyen pillanatokban tanul valamit az ember, az nagyon jó. Ami a *Kivülállók*at illeti, hát megírtam, és kész! Annyi baj legyen. Bolondul tetszik nekem egy angol replika: „Nem érdekel, Jack.”

HAT-HÉT ÉVVEL EZEDELŐTT, BÁR AKKOR ÉN MÉG SZINTE TELJESEN ISMERETLEN VOLTAM, KOLOZSVÁRON JÁRVA FEDEZTELEK FEL, MINT AKI KOMOLYAN, SZIGORÚAN ÍRTAD PRÓZÁDAT, S BEAJÁNLOTTALAK EUGEN BARBUNAK, A „LABIS” KÖR VEZETŐJÉNEK, EGY KÖLTŐVEL EGYETEMBEN. MILYEN VOLT AKKOR KOLOZSVÁRON AZ IRODALMI LÉGKÖR? ÍRD LE NEKEM AZOKAT A KÖRÜLMÉNYEKET, MELYEK KÖZÜTT ÍRÓKÉNT JELENTKEZTÉL.

Nagyon jól tudod, mit jelentett nekünk Blaga felfedezése, a „trilógiák” utáni hajszja; a „nagyok” árnyai itt mintha elevenebbek lettek volna, makacs olvasmányainknak úgyszintén. Annak idején gyakran jöttél le Constantával [C. Buzea költőné, Păunescu felesége], s Blandianánál meg Rusannál otthon, máskor meg kulturált kávéházainkban mindent összeolvastunk, ti az ájulásig szavaltatok. Elképesztő memóriád volt, de az energiád már-már megrémített. Emlékszem, szavalóversenyeket rendeztetek, a díjat is versben adtátok, s a döntőbírák tévedései okozta kibékülések és öszeveszések ára is vers volt. Ma, úgy látszik, az ottlevők közül mindeniketeknek nyert ügye van. Kolozsvár irodalmi légköre? Sokat olvasták A. E. Baconskyt, D. R. Popescu is akkor jelentkezett, reményeket ébresztett bennünk novelláival, bár az akkori kolozsvári „él”-próza más természetű volt. Ion Alexandru volt még rendkívüli formában, verseivel elképesztett bennünket az irodalmi körön. Blandiana kitűnő versciklusai jelentek meg akkortájt.

Ami engem illet... Háromszor volt az az érzésem, hogy íróként bemutatkoztam, három könyvem megjelenésekor, de alighogy rádöbbsentem volna, automatikusan következett az ernyedés. Az a meggyőződés, hogy kezdek íróvá lenni, 2–3 hónapig tartott, a csend, mely az ellenkezőjét igazolta, pontosan három évig.

#### | MI TÖRTÉNIK MA KOLOZSVÁRON?

Az imént, amikor Lucian Blagáról beszéltem, egy verse motoszkaált a fejemben... „Sok század ülte város; zöldellő pókfiak / moha és csatornák leple alatt. / Az órán, az idő jelei közt, elgondolkodtatón / áll az idő. Veréb sétál a mutatón. / Bolthajtások alól már visszhang se felel.” [Gáldi László fordítása]... Szóval Bukarest az marad, ami volt, és ami ma is, Kolozsvár, azt hiszem, nem a régi, nem olyan, mint a közelmúltban, de biztos vagyok abban, hogy előnyére változik majd. Elégé eltűntek már a komplexusaink, amit a többször említett „csend” és „kulturális környezet” szült bennünk, egy nagyon tehetséges fiatal írói gárda fejlődik ki, olyan légkörben, amelyben a valódi értékeket már nem lehet sarokba szorítani. Az Echinox-csoportról nem beszélek, mindenki ismeri már őket. [Az *Echinox* a kolozsvári egyetemisták háromnyelvű folyóirata.] D. R. Popescu a *Tribunához* hozta a legtehetségesebb fiatal prózáírókat. A látványosan indult Dacia Kiadó tervébe iktatta őket, úgyhogy a közeljövőben hallani fogunk olyan nevekről, mint V. Sălăjan, Radu Mareş, Dan Rebreanu, Emil Bunea, Marcel Runcanu. Még említenék né-

hány nevet, olyan sorrendben, ahogy eszembe jutnak: Adrian Marino, Mircea Zaciuc, Alexandru Căprariu, Ion Pop, Aurel Ghurghianu, Ion Vlad, Liviu Petrescu, Lászlóffy Aladár, Kántor Lajos, Bálint Tibor, Kányádi Sándor, Aurel Rău, Victor Felea, V. Ardeleanu, N. Prelipceanu, Petre Poantă, Ion Lungu, Mircea Tomuş, C. Culeşan stb.

Persze léteznek még Kalibánok, „szabad angolok”, ahogy Huxley nevezné őket, az irodalompolitikában specializálódott, átprofilizódott polgárok, miután az irodalomban nem sikerült babérokat szerezniük... Nélkülük viszont sok gyűlésnek nem volna varázsa, elfelejtenénk, hogy honnan indultunk el, nem fogna el a nosztalgia azok után, akik elmentek Kolozsvárról.

MI A VÉLEMÉNYED AZ IRÓNEMZEDÉKEKRŐL? MIT ÉRTESZ EZEN? HOGYAN LÉLEGGZENEK? MIBŐL TÁPLÁLKOZNAK? MILYEN KÖRKBAN SZENVEDNEK? MI ÁLTAL SZAPORODNAK?

A mai hyperspecializálódott világban, amikor a körülmények nem engedik meg, hogy legalább annyit tudjunk, amennyi egy embernek megadatik, s tudván, hogy orvosi szakképzésem a pszichiátria, nem részleges vagy mondjuk teljes diagnózist kérsz tőlem, hanem valódi monografikus tanulmányt! Bár sok a tárgy nélküli tanulmány, az olyan, melyeket csak azért írtak, hogy legyen, én nem nagyon hiszek ezekben a nemzedéki mesékben. A nemzedék biológiai valóság. Mindeniknek megvannak a maga jellemzői, a maga gondolatai, nézetei, aggályai, mindenik elvárja azokat a székeket és a fizikai, intellektuális teret, amelyről azt hiszi, kijár neki. Vagy jelentéktelen apróságokba mélyed, s elveszít mindent. Vannak ilyen értelembe írott és íratlan törvények, példák, tradíciók. Ezek a nemzedékek valóban léteznek az irodalmi életben is. Az irodalmi életben, de nem az irodalomban. Itt, azt hiszem, a kornak nincs jelentősége, nem lehet értékmérő. Szerintem két írói kategória van: egyszerűen jó író és rossz író, Író és Írószövetségi Tag. Ennyi az egész. A könyvek értéke határozza meg az írósgótot, nem pedig a kötetek száma, a születési év, a cukorbetegség, a vérnyomás stb. Úgy vélem tehát, hogy a nemzedékeket a szellemiek határozzák meg, egy írói csoport, melyet azonos művészeti-filozófiai elv stb. fűz össze. Az életkornak itt nincs szerepe. Hogyan lélegzenek? Attól függ, milyen célt tűztek maguk elé. Nem mondanám, hogy mindenkit zavarja a szennyezett levegő. Egyesek az ózont igénylik, mások a barlang levegőjét. Sajnos, sokakra mind az ózon, mind a szénporos levegő étvágygerjesztőként hat; márpedig a mérgező anyagok nagy mennyiségben való fogyasztása súlyos következményekkel jár, néha a józan gondolkodás rovására van, vagy a személyiség elmosódásához vezet. Minél több Kentet szívnak, annál jobban védik a szűrő nélküli Carpaíit. Egy másik veszélyes betegség a székimádat, mely nyomasztóan hat az egyénre, látási zavarokat okoz, üldözési mániát meg balkáni szereplésvágyat. A szék biztonságérzetet ad; a benne ülőnek az az érzése támad, hogy közelebb került az éghez, hogy messzebb lát, hogy azzá lett, amire vágyott. Egy másik csapás: az arányérzék elvesztése: újra fölfedezik a kerekét, a lóvasutat, és az újítónak kijáró szabadalmat igénylik. De, most már viccen kívül, azt akarom ezzel mondani, hogy néha az írók ahelyett, hogy eszmékért, elvekért harcolnának, ahelyett, hogy igazi hivatásuk nevében cselekednének, hogy valóban a mához és a mai emberhez tartoznának, hogy „gondolat és kard” legyenek, jelentéktelen dolgokért marakodnak, melyeknek ráadásul semmi közük az irodalomhoz. Még a jók között is akad olyan, aki ahelyett, hogy a kultúra, az igazság, az ember megbecsüléséhez szükséges légkört teremtené meg, a középszer hálójába kerül, és ezzel meghosszabbítja a középszerűség agóniáját. Az írók fantasztikus erőt képviselnek, ezt számtalan esetben bebizonyították; márpedig egy tartós, meghatározó jellegű kultúra teremtése, mely valóban képviseljen egy népet, egy időt, rendkívüli energiabefektetést, a munka tisztelőt és merészséget követel. Bizonyítékul ehhez elég néhány nevet felsorolnom: Miron Radu Paraschivescu, Preda, Jeleleanu, Stancu, D. R. Popescu, Blandiana, Sorescu... És tudok még egy nevet, roppant jót...

BESZÉLJ, KÉRLEK. AZOKRÓL A VESZEDELMEKRŐL, AMELYEK SZERINTE A MAI IRODALMAT FENYEGETIK...

Az őszinteség hiánya, az a következtetlenség, amely a könyvek értékének megítélésében tapasztalható, társadalmunk reális problémáinak megkerülése, az önámítás, a kimagyarázkodásba való menekülés... Aztán meg rengeteget fejtegetik, hogy milyennek *kell* lennie az irodalomnak, és nem azt, hogy *milyen*. Reich figyelmeztetése jut eszembe: a földönkívüliek a „sivatagok előzőlését” használják fegyverként ellenünk. Határtalan a türelmük, mondta még. Nahát, ez az irodalmi „sivatag” — a középszerű művek özöne. Ezek lezüllesztik az ízlést, a kritériumokat, hihetetlen erővel kapaszkodnak mindenbe, ami kezdetleges, s olyan kritériumokat vezetnek be a könyvek megítélésébe, aminek semmi köze sincs az esztétikához. Végül pedig a balkanizmus és a hajlandóság megelegedni a morzsákkal...

MIT IGÉNYELSZ TEHÁT A PRÓZÁTÓL?

A fentiekhez csak néhány szót fűznék még. Elsősorban az *igazságot*. Igazságot az emberről és a társadalomról. Az igazságot ki kell és ki szabad mondani. Persze ez nem mindig kényelmes dolog. De miért beszélünk erről? Azokat az embereket, akik nem mondják ki igazukat, bárhogyan lehet nevezni. Hasonlóképpen az írókat is... De hiába állnék ki most vagy más cikkemben az igazság mellett, ha azt nem igazolná az a sok vagy kevés, amit eddig írtam. Ehhez még szükséges az, hogy többé-kevésbé alkalmazkodjék az ember a szellemi és társadalmi fejlődés reális koordinátáihoz. Az embert kell szolgálni.

És végül, bocsáttassék ez meg nekem, sokat adok a formára. Egyébként, közérthetőség címen sokat lovagolnak az írásmódokon. De hát mi az, amit erő kifejtés nélkül tud meg az ember? Még meghalni is meg kell tanulni. Aztán meg nem a matematika meg a kémia a hibás azért, amiért én nem értem, hanem én, mert semmit sem teszek, hogy megértsem őket. Léteznek, akaratommal vagy akaratom ellenére. Visszatérve, gyakran hallasz ilyen megjegyzést: „Tetszik tudni, nem értem a mai verseket, túl komplikáltak.” „És miket olvasott? Ki az például, akit nem ért?” „Hát, tetszik tudni, nem nagyon van időm olvasni, nem emlékszem most.” Másrészt pedig, nem is olyan régen, kialakult egy reflex is, az irodalomba vetett bizalom elvesztésének következtében. És ezt a bizalmat csak az igazság világos kimondásával lehet visszahódítani. A művészet eszközeivel.

HA A BENNED LAKOZÓ ORVOS AZ ORVOSI KARRIERT GYAKOROLTA VOLNA, AZ ORVOSTUDOMÁNY MELYIK ÁGA FOGLALKOZTATOTT VOLNA A LEGINKÁBB?

A pszichiátriát választottam, mert ez állt közel az érdeklődési szférámhoz. Ma is nagyon sajnálom, hogy nem gyakoroltam. De nem tudom megosztani magam, nem tudom elviselni a fél-egységeket. A medicina, a pszichológia, a filozófia, a művészet, a pszichiátria, ha komolyan akarod venni, egész embert követel... Lemondtam egyikről, de ha majd nem sikerül az, amit magam elé tűztem, nem szeretnék úgy szemrehányást tenni magamnak, hogy sikerült volna, *ha*... A klinikáról azért nem mondtam le, el-eljárom oda, s attól való félelmemben, hogy szakmailag lemaradok, elég sok szakirodalmat olvasok, mindent, ami kezembe kerül a pszichoanalízissel, az idegbetegségekkel, a skizofréniával kapcsolatban. El is határoztam, hogy az elkövetkezendő két évben könyvvé bővítem államvizsga-dolgozatomat: *Shakespeare a pszichiátriában*. Lévé, hogy Shakespeare műveiben kivétel nélkül az összes pszichikai megbetegedés tipikus formában van jelen, gyűjtöm a bibliográfiai adatokat, bár kész kín, nagyon nehezen lehet hozzájuk jutni...

TUDNÁD-E VÁZOLNI NÉHÁNY SZÓBAN, MILYEN ÉRZÉST VÁLT KI BENNED A FIATAL NEMZEDÉK, MA, VILÁGVISZONYLATBAN?

Végre egy izgalmas téma... A szerencsétlenség a nyomdai tér. A miénket konkrétan láttam néhányszor, élet-halál küzdelemben. Például az árvíz idején. A szó szoros értelmében fenséges volt az ifjúság. Megvan benne minden: érzékenység, bá-

torság, az új befogadására való készség, határtalan tudásvágy. Csak maradna így, csak ne rontaná meg valami, ami idejét múlta. Például, érzékelhető manapság egy kispolgári eredetű, uniformizálni akaró tendencia, ami pontosan a fiatalságra jellemző adottságokat igyekszik kikapcsolni; nem a meggyőzéssel akarják nevelni néhol az ifjúságot, hanem szankciókkal, mondjuk erkölcsi, anyagi büntetéssel. Nézd, vannak kollégáim, akik kitűnő képességekkel indultak, ma pedig helyben toporognak, látom, hogy apró kombinációkban vesznek el, csak menjen az élet *valahogy*, indokolatlanul félnek a saját árnyékuktól is. A kispolgár rájuk erőszakolta ízlését. Ma vagy élmélázva vonnak vállat, vagy olyasmit prédikálnak az embernek, amin nem is olyan régen még nevettek.

A nyugati ifjúságot csak könyvből ismerem. Az az érzésem, hogy browniánus mozgalom van ott, bár hihetetlen erőt képviselnek. Tudom, hogy itt ellentét van. Nézd, sokat olvastam arról a bizonyos *még franciáabbról*. A mozgalom, a jelszavak hol naivaknak tűntek, hol érthetetleneknek. Hogy mit jelenthet a *szabadság* Cohn-Bendit szerint, fogalmam sincs róla! Mit értenek ezek szabadságon? Mit hoznak ahelyett, amit ledöntenek? Bizonyos vagyok abban, hogy sok mindent nem érezhetnek át. Elég sokat tudok mindenik mozgalomról, de kis kivételektől eltérően naivaknak, érdemben kritériumok nélkülinek tartom őket. Kérlek, ne ítéld el emiatt. Egy dologról viszont meg vagyok győződve: bizonyos igazságok kimondására csak nekünk van jogunk...

(Kántor Erzsébet fordítása)

Adrian Păunescu a mai fiatal román irodalom legharcosabb, eredeti egyénisége. 1943. július 20-án született Copăceni-ben, egy olteni faluban. A bukaresti egyetem filológiai fakultását 1968-ban végezte, de már ezt megelőzően az *Amfiteatru* című, színvonalas, bátor diákfolyóirat egyik szerkesztője, 1970-ig a *România literară*, 1972-ig a *Luceafărul* című központi irodalmi lapok főszerkesztő-helyettese. Költőként 1965-ös kötével (*Ultrasentimente*) mutatkozott be, 1968-ban (*Fintina somnambulă*) írószövetségi díjat kapott.

AUGUSTIN BUZURA

## Laboratóriumban

Valamikor okosabbnak hittelek, mondta szomorúan Nicolae. Nézd meg az öreg Onacát. Évek óta nyomasztó érzés fog el, ha rágondolok. Tíz intézet összes bölcsőinek műveltségét és tehetségét egyesíti magában, hat bolygó és négy évszázad betegjeinek fejlapját ismeri. Még azt is tudja, mit szokott uzsonnázni Bleuler tata, milyen hiba fordul elő a *Sein und Zeit* harmadik kiadásának x-edik oldalán, milyen ceruzával írta Marcuse *Az egydimenziós embert*, milyen cipőt viselt Jaspers az esküvőjén, hogyan volt berendezve Adler hálószobája, melyik előadáson felejtette a ruhatárban Henry Ey a sétatálcáját, mit mondott Moreno négy és fél éves korában, abban a pillanatban, amikor egy vasárnap délután az Isten szerepét játszva, *et à ses anges*, kitorpte a lábát... Emlékszel, mit szokott mondani nekünk, többnyire franciául, mint románul? „*Ce fut la première session psychodramatique que j'ai jamais dirigée.*” Ha most, annyi év után, el tudnám játszani a szerepemet a *Théâtre de la Spontanéité*-ben! Száz még száz skizofrén agyát tanulmányozta, összegyűjtötte a mázományaikat, az összes zagyvasságaikat; száz meg száz magnetofonszalagja van, ezer meg ezer elektroencefalogrammja, laboratóriumi kísérletei, kísérletecskéi... Ma pedig? Virágot öntöz, zabot hegyez, krimi olvas, és luminált szed, hogy aludni tudjon. Nem nősült meg, a tudománynak szentelte életét... Saját elmélete van a skizofréniáról, de sehol sem közölte, mert tudta, hogy nem hinnének neki, gúnyt űznének belőle, aztán meg fölöslegesen találta, hiszen csak az inzulinos, elektromos